

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Інна Медведєва. Формирование основ организации научно-исследовательской деятельности по украинскому языку у студентов высших технических учебных заведений.

Inna Medvedeva. Creating principles of organization of research work on Ukrainian language of the students of technical colleges.

А Представлені результати роботи автора над новою науково-методичною проблемою щодо формування основ науково-дослідницької діяльності з української мови (за професійним спрямуванням) у студентів неспеціальних ВНЗ.

А Представлены результаты работы автора над новой научно-методической проблемой, касающейся формирования основ научно-исследовательской деятельности у студентов неспециальных вузов в процессе работы над темами по украинскому языку профессионального общения.

S Article presents the results of the author's work on the new scientific and methodological problem that is formation of basic research activities of students of non-special schools on the themes of professional communication in Ukrainian language.

Ключові слова: науковий апарат, актуальність, об'єкт, предмет, мета дослідження.

Ключевые слова: научный аппарат, актуальность, объект, предмет, цель исследования.

Key words: scientific apparatus, importance, object, subject, purpose of the study.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Створення умов для організації наукової діяльності студентів неспеціальних ВНЗ у напрямі дослідження лінгвістичних аспектів професійного мовлення, свідчить про актуальність мовних питань у процесі підготовки спеціалістів різних галузей народного господарства. Державна система освіти концентрує та орієнтує науку на виконання найважливіших завдань сьогодення. Це дає підстави стверджувати, що мовне питання сягнуло нового продуктивного рівня – від вивчення мовлення професійної сфери до наукового дослідження лінгвістичних аспектів. Організація такої діяльності має безперечну значущість і перевагу для розвитку професійного мовлення, що дозволяє, по-перше, викликати науковий інтерес серед студентської молоді до дослідження мовних питань, по-друге, підвищити науковий авторитет лінгвістичних досліджень, по-третє, підняти на вищий рівень культуру професійного спілкування майбутніх фахівців. Науково-дослідницька діяльність студентів із мовних питань є одним із найважливіших засобів підвищення якості культурно-мовленнєвої підготовки і виховання спеціалістів із вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу.

Тематика мовних досліджень зазвичай формується за профілем вищого навчального закладу, його факультетів і кафедр. Наприклад, дослідження аспектів мовлення інженерів-механіків, технологів, економістів, обліківців, фінансистів тощо. Результати наукових досліджень запроваджуються в мовленнєву практичну діяльність фахівців, за набутими в ході дослідження матеріалами проводяться науково-практичні конференції, наукові семінари.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор; виділення не вирішених раніше

частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що питання ефективності організації науково-дослідницької діяльності студентської та учнівської молоді є достатньо актуальним на сучасному етапі розвитку науки. Суттєвий внесок у розвиток цього напрямку наукової діяльності зробили науковці: В. Вернадський, М. Білуха, М. Доброхот, Г. Цехмістрова, А. Лудченко, В. Шейко, П. Кушнарченко. Особливу увагу питанню дослідження лінгвістичних аспектів у своїх наукових працях приділили: Л. Рогач, Л. Крапівник, Є. Скороходько, Н. Баскаков, О. Орловська, Ф. Бацевич та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням статті є наукове обґрунтування понятійного та категоріального апарату курсової роботи з української мови (за професійним спрямуванням) як основ науково-дослідної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Найвищою формою діяльності студентів ВНЗ є їхнє залучення до наукового дослідження, що безпосередньо впливає на якість навчального процесу, підвищуючи ступінь підготовленості майбутніх фахівців, їхній інтелектуальний і культурний рівень. Організація або участь у науково-дослідницькій діяльності сприяє виробленню у студентів спеціальних якостей: творчого (креативного) мислення, ініціативності, самостійності, відповідальності тощо.

Залучення до наукової роботи впливає на підвищення дисципліни студента, стимулює краще засвоєння матеріалу. Науково-дослідна діяльність є органічною частиною і обов'язковою умовою успішної роботи ВНЗ. Студенти не лише отримують наукову практичну інформацію від викладачів на лекційних і семінарських заняттях, а й самостійно здобувають знання, долучаючись до наукового пошуку. Як свідчить практика, самостійно здобуті знання, отримані у процесі наукового

пошуку, перевірені в ході дослідницького експерименту, є ціннішими, стійкішими й довготривалішими.

Залучення студентів до науково-дослідної діяльності у вищій школі сприяє вирішенню таких основних завдань:

- формуванню наукового світогляду, оволодінню методологією та методами наукового дослідження;
- виробленню основ самостійної науково-дослідної діяльності,
- розвитку творчого мислення та індивідуальних здібностей студентів у вирішенні практичних завдань;
- розвитку ініціативи, здатності застосовувати теоретичні знання у своїй практичній роботі;
- розширенню теоретичного кругозору і наукової ерудиції майбутнього фахівця.

Організація науково-дослідницької діяльності студентів неспеціальних ВНЗ з української мови (за професійним спрямуванням) включає в себе навчання студентів основам дослідницької діяльності, організації та методики наукового пошуку.

Процес роботи над дослідженням умовно поділяється на три основні етапи: підготовчий; основний етап роботи над змістом; заключний. Підготовчий етап включає в себе вибір теми курсової роботи й обґрунтування наукового апарату дослідження. Розпочинається робота з вибору теми курсової роботи, її осмислення та обґрунтування актуальності. Вибір теми студент здійснює з науковим керівником, ураховуючи особисті попередні напрацювання, зацікавленість певною проблемою та можливістю добору практичного матеріалу. Наприклад, для майбутніх фахівців інженерної галузі можуть бути актуальними дослідження лексичних норм професійного мовлення, мовленнєвого етикету інженерів як усталеної норми виробничої сфери, особливостей оформлення службових документів інженерів, синтаксичних варіантів як засобу увиразнення тексту документів виробничої сфери, вивчення явищ паронімії та синонімії в українському діловому мовленні інженерів тощо.

Актуальність дослідження розкриває проблеми, які обумовлюють розгляд теми на сучасному етапі розвитку науки. Обґрунтування актуальності теми дослідження являє собою визначення сутності проблеми, яка виникає тоді, коли попередні дослідники не змогли пояснити щойно виявлені факти, а також важливість цього дослідження для розвитку сучасної науки й освіти. Наприклад, актуальність дослідження теми «Порушення літературних норм у мовленні майбутніх фахівців технічної сфери» зумовлена тим, що фахівці інженерної галузі, як із інших сфер народного господарства, на сучасному етапі державотворення є носіями культурно-мовної автентичності нації. Високий рівень їхньої мовної культури має стати практикою повсякденної діяльності, в тому числі при оформленні службової документації. Проте в їхньому мовленні часто зустрічаються серйозні недоречності, які руйнують юридичну, наукову і професійну основу усного й писемного спілкування. Виділення основних тенденцій, які спричиняють мовленнєві недоліки, їхній ретельний аналіз створюють можливість не тільки для їхнього усунення, а й для підвищення рівня мовленнєвої культури майбутніх фахівців технічної галузі.

Дослідження теми «Лексичні норми професійного мовлення інженерів» є актуальним у зв'язку з тим, що одним із найважливіших завдань програми підготов-

ки фахівця технічної галузі є формування компетентної мовної особистості, котра здатна правильно, чітко, логічно, виразно і змістовно висловити свої думки. Стан лексичних норм української літературної мови сьогодні на різних синхронних зрізах підсумовує лексикографічна практика. Незважаючи на аналіз окремих аспектів лексичної норми професійного мовлення, певних лексичних множин, динамічних процесів у лексико-семантичній системі професійного мовлення, різних етапів розвитку української літературної мови, проблеми стану і статусу лексичних норм професійного мовлення інженерів залишаються недостатньо вивченими, що й обумовлює вибір теми.

Актуальність дослідження професійного мовлення студентами неспеціальних ВНЗ зумовлена декількома причинами: по-перше, активним розвитком сучасного українського ділового мовлення, що вимагає глибокого дослідження мовних проблем; по-друге, державним замовленням на формування компетентної мовної особистості, здатної правильно, чітко, логічно, виразно і змістовно викласти свої думки; по-третє, недостатньою вивченістю певних аспектів професійного мовлення, що негативно впливає на рівень мовної підготовки студентів, майбутніх спеціалістів, і нарешті – підвищенням рівня мовленнєвої культури майбутніх фахівців технічної галузі.

Для створення алгоритму обґрунтування актуальності дослідження мовного питання візьмемо за основу модель, описану Ю. Турановим [2, с. 18]. Алгоритм обґрунтування передбачає висвітлення таких аспектів досліджуваної проблеми:

Сутнісний зміст проблеми – відтворює головні, найгостріші суперечності між існуючими теоретичними знаннями і практичним станом питання, що досліджується. У межах цього аспекту може бути аргументована актуальність наукового дослідження особливостей уживання архаїзмів, історизмів, неологізмів у професійному мовленні, термінологічної й професійної лексики.

Соціальний запит – підтверджує продиктовану змінами соціальних умов необхідність вирішення загальної проблеми, наприклад, історичні зміни у складі української лексики.

Запити практики – узагальнені дослідником вказівки на конкретні труднощі в розв'язанні мовленнєвих питань, помилки й недоліки в роботі, що зумовлені відсутністю відповідних положень і рекомендацій; прогресивні явища, які вимагають узагальнення, аналізу та подальшої наукової розробки. Цей аспект можна використати при дослідженні труднощів вживання іншомовних власних назв.

Запити науки – характеризують необхідність дослідження для розвитку лінгвістики, визначають місце проблеми дослідження в загальному науковому знанні, вказують наукову наступність розроблюваної проблеми. Так, на сучасному етапі розвитку лінгвістики особливої актуальності набуває проблема дослідження термінів професійного мовлення та визначення особливостей їхнього використання у мовленні фахівців.

Для оформлення наукової думки щодо визначення актуальності дослідження використовуються наступні допоміжні фрази: актуальність теми обумовлюється; цим пояснюється вибір теми дослідження; вибір теми дослідження зумовлюється; серед великої кількості проблем, якими займаються сучасні лінгвісти, чи не

найменш розробленою є проблема; важливість роботи визначається й необхідністю ґрунтовного, об'єктивного вивчення; отже, не тільки з лінгвістичних, але й із суспільно-історичних позицій обрана для дослідження тема є актуальною й своєчасною; з метою глибшого й усебічного усвідомлення закономірностей тих процесів нами була обрана тема дослідження тощо.

При з'ясуванні об'єкта, предмета і мети дослідження необхідно зважати на те, що між ними і темою курсової роботи має обов'язково простежуватись система логічного зв'язку. Спираючись на визначення, які подають до категорій наукового пізнання Л. Ф. Крапівник, М. Т. Білуха, Г. С. Цехмістрова, Ю. О. Туранов, пропонуємо брати за основу для досліджень професійного мовлення такі дефініції понять.

Об'єктом дослідження виступає те, що досліджується, переважно це процес, явище або факт, які породжують проблему і прагнуть вивчення. Об'єктом дослідження прийнято називати також те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника. Визначити об'єкт означає дати відповідь на запитання: що розглядається у дослідженні? Наприклад, об'єктом дослідження професійного мовлення (відповідно до тем курсових робіт) можуть виступати терміни та термінологічні системи технічної галузі або процес формування терміносистеми у мовленні інженера.

Одними із основних об'єктів дослідження професійного мовлення студентами неспеціальних ВНЗ можуть бути: процеси, наприклад: формування терміносистеми у мовленні інженера, вживання складних слів і аббревіатур у технічних текстах, визначення структури й мовленнєвих особливостей наукової доповіді, утворення і правопис складних слів, походження й функціонування термінологічної лексики тощо; явища, наприклад: явища синонімії і паронімії, фразеології професійного мовлення; факти, наприклад: історія виникнення технічних термінів в українському професійному мовленні, застосування словників для підвищення мовної культури фахівців технічної сфери, використання іменників, прикметників інших самостійних і службових частин мови у професійному мовленні, мовленнєвий етикет інженерів як усталена норма виробничої сфери, види усного ділового спілкування виробничої сфери, комунікативні якості публічного мовлення інженерів тощо.

Предмет дослідження – це те, що знаходиться у межах об'єкта (наприклад: його властивості, ознаки, засоби, причини виникнення, особливості функціонування, проблеми, пов'язані з використанням, роль, значення, функції тощо), і завжди збігається з темою дослідження. Предмет дослідження включає в себе ті сторони та властивості об'єкта, які максимальною мірою відтворюють проблеми і підлягають вивченню. В одному об'єкті можна виділити декілька предметів. Наприклад, при вивченні явища сучасної української інженерної термінології одним із предметів дослідження є проблеми перекладу технічних термінів. При дослідженні лексики іншомовного походження пред-

метом виступає їхнє значення у процесі формування професійного мовлення інженера.

Мета дослідження пов'язана з об'єктом і предметом дослідження, а також із його кінцевим результатом і шляхами його дослідження, вона збігається з формулюванням теми.

Мета дослідження – це те, що в найзагальнішому вигляді повинно бути досягнуте в процесі роботи. Отже, мета передбачає відповідь на запитання: що бажає одержати дослідник і яким повинен бути цей результат? При цьому із формулювання мети повинно бути зрозуміло: що досліджується; для чого досліджується (суспільне значення); яким шляхом досягається результат [2, с. 21].

Наприклад, метою дослідження теми «Особливості використання прийменникових конструкцій у мовленні інженерів» є виявлення та вивчення особливостей використання прийменникових конструкцій у мовленні інженерів. Основну мету дослідження теми «Роль словників у підвищенні мовної культури фахівців технічної сфери» можна сформулювати наступним чином: на основі аналізу словників різних типів теоретично обґрунтувати їхню роль у підвищенні мовної культури фахівців технічної сфери. Для теми «Історія виникнення технічних термінів в українському професійному мовленні» основною метою є дослідження історії виникнення технічних термінів в українському професійному мовленні. При визначенні мети лінгвістичних досліджень можуть бути використані наступні ключові дієслова: дослідити, вивчити, виявити, встановити, розкрити, проаналізувати, сформувати, створити або їхні відповідники – віддієслівні іменники: встановлення, розкриття, виявлення, дослідження, створення тощо.

Висновок. Таким чином, формування вмін і навичок розроблення наукового апарату дослідження становить практичну основу науково-дослідної діяльності. Робота над визначенням понятійного апарату в курсовому проекті є найважливішим етапом у процесі дослідження. Завдання дослідника полягає у визначенні факторів, які впливають на об'єкт і предмет дослідження, зосередженні уваги на актуальності дослідження, правильному визначенні мети. Відбір найсуттєвіших факторів, які впливають на визначення наукового апарату, має велике практичне значення, оскільки впливає на ступінь достовірності результатів дослідження. Якщо будь-який суттєвий фактор не враховано, то висновки, здобуті в результаті дослідження, можуть бути помилковими, неповними або зовсім хибними. Виявлення суттєвих факторів стає простішим, якщо дослідження ґрунтуються на добре опрацьованому понятійному апараті.

Література

1. Білуха М. Т. Основи наукових досліджень: підручник для студ. вузів екон. спец. / М. Т. Білуха. – К.: Вища школа, 1997. – 271 с.
2. Науково-методична робота в закладах освіти: методичний посібник / укл. Ю. О. Туранов, В. І. Уруський. – Тернопіль: АСТОН, 2001. – 140 с.
3. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. М. Шейко. Підручник для вищих навчальних закладів / В. М. Шейко. – Харків: ХДАК, 1998. – 288 с.
4. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень: навчальний посібник. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2003. – 240 с.